

JAARBOEK  
VAN HET  
KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP  
VOOR  
MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Mr. J. VAN KUYK ('s-Gravenhage),  
Dr. W. F. BAX (Amsterdam),  
Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht),  
Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).



XXXV 1948,  
TWEEDE GEDEELTE

AMSTERDAM  
UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP  
1948

## DE EERSTE VORSTEN-PORTRETTEEN OP MUNTEN

door

Mr. J. VAN KUYK

I. Op de middeleeuwsche munten wordt de vorst, de munt-heer, gesteld *als zoodanig*, zonder gedachte zelfs aan een portret. Het portret, met iconografischen zin, is een verschijnsel van de Renaissance<sup>1)</sup>. Nieuwe levens- en gedachtenvormen zijn hiervan oorzaak en verklaring: uit de menigte komt de enkeling naar voren.

Men kent en bewondert de Italiaansche *medailles* der Renaissance, de — voor een groot deel onder invloed van deze — in Frankrijk en noordelijke landen ontstane penningen der latere Renaissance. Niet steeds wordt echter gedacht aan de hieraan analoge ontwikkeling op de *munten*. — De munten van Italië, met name die der vijftiende eeuw, vormen hier het punt van uitgang met haar prachtige vorsten-portretten op de voorzijde, met fraaie — vaak zuiver klassieke — keerzijden. Het is alsof met één slag de middeleeuwsche munten, met haar toch soms schoone gothiek, vergeten zijn doordat een volkomen nieuwe kunst haar intrede doet. De stijl der medailles gaat over op die der munten: tal van medailleurs zijn tevens stempelsnijder; wij noemen Melioli, Caradosso, Francia. — Hierop volgen Fransche testons, enkele andere stukken en een reeks met portretten van Karel V en Philips II. Naast deze onmiddellijke of reeds verder verwijderde navolgingen van de Italiaansche Renaissance-stukken, komen dan de Duitsche daalders.

---

<sup>1)</sup> Zie: Hans Nussbaum, *Fürstenporträte auf italienischen Münzen des Quattrocento*, in: *Zeitschrift für Numismatik*, XXXV, blz. 145 v.

Het Koninklijk Penningkabinet bezit een reeks van deze kunst-historisch zoo belangrijke portretten<sup>1)</sup>; de beste voorbeelden zijn op de hier geboden platen afgebeeld, waarbij — aangezien ze aan het Kabinet ontbreken en het beeld zonder deze onvolledig en dus minder juist zou zijn — een aantal Fransche munten is gevoegd uit de verzameling van den schrijver.

\* \* \*

II. De afbeeldingen spreken voor zich zelf en een zeer enkel woord van toelichting zal voldoende zijn.

In Italië neemt Milaan met zijn schoone Sforza-portretten een eerste plaats in (nos. 1—3; no. 2—3 van Caradosso). Verder Ferrara (nos. 4—7) waar de medailleur Francesco Francia werkte, die eveneens de maker is van het bekende portret van Ioannes Bentivoglio II van Genua (no. 8). Een dubbele ducaat van Milaan vertoont het beeld van Lodewijk XII, koning van Frankrijk (no. 15) geheel in Italiaanschen stijl. De koning dankte aan zijn grootmoeder Valentine Visconti zijn Italiaansche droomen en zijn aanspraken op Milaan; hij schiep aan het einde van zijn regeering naar Italiaansch voorbeeld den Franschen teston.

Zeer mooie reeksen zijn geslagen voor het koninkrijk Napels, ook voor Karel V en Philips II. Men kan die van Karel V beschouwen als de fraaiste portretten van den keizer.

De kunstmiddelpunten Florence, Venetië en Rome ontbreken; hier heerschen andere krachten dan die van de tyrannen der kleine vorstelijke hoven. De Medicis hebben nooit hun portret op een munt geplaatst; zij waren met de werkelijke macht tevreden en onthielden zich van elke zelfverheffing boven de andere burgers. In Venetië, de aristocratische republiek, was de doge niet anders dan het symbool van nationale grootheid en macht. Florence en Venetië gaven niet een teston met portret, zij schonken der wereld een geheel andere doch niet minder belangrijke munt. De gouden

---

<sup>1)</sup> Wij leggen ons toe op uitbreiding van de verzameling van het Kabinet door verwerving van voortreffelijk bewaarde exemplaren; nieuwe aanwinsten zijn de nos. 2, 3, 4, 17.

florijn met de Florentijnsche lelie en de ducaat van Venetië met symboliek hadden reeds hun zegetocht door Europa aangevangen. — Was Rome, het hoofd der wereld, te universeel om individueel te zijn?

\* \* \*

III. Onmiddellijk naast de Italiaansche stukken zijn te stellen twee merkwaardige Geldersche testons, de zgn. slepers van hertog Karel van Gelre, vermeld in Ordonnanties van 1496 en 1499 (nos. 27—28). Zij zijn, zeer waarschijnlijk, niet in omloop geweest; een werkelijke slag van deze stukken als munt is niet aannemelijk. Het eerste is een Milaneesch type, het tweede meer van Duitsch toilet. — Volgen vier munten uit het begin der zestiende eeuw: van Lotharingen, van Frans I van Frankrijk, van Ferdinand van Tirol en van Salzburg (nos. 29—31, 47).

Vooraf voor deze periode is de collectie van het Kabinet nog zeer arm.

\* \* \*

IV. Verwijderde navolgingen, soms aesthetisch verre van het schoon begin, zijn de latere, sedert de emissie van 1543 iconografische beteekenis krijgende, testons van Frans I en Hendrik II van Frankrijk (nos. 32—36) en de daalders van Karel V en Philips II (nos. 37—38). Het verschil tusschen de kunstvolle portretten van den keizer op de Napelsche munten en de braaf-burgerlijke afbeelding op de Nederlandsche is wel zéér groot en treffend.

Duitschland vertoont ons een eenigszins eigen ontwikkeling in de daalders. Deze sluiten zich aan bij de ook overigens realistische maar burgerlijke Deutsche plastiek. Saksen staat wat tijd en qualiteit betreft, voorop<sup>1)</sup> en laat ons zelfs een Italiaansch portret zien.

---

<sup>1)</sup> Zie ook G. Habich in: *Pantheon*, IV (1929), blz. 312 v.

## AFBEELDINGEN

1. Galeazzo Maria Sforza (Milaan) — 2. Giovanni Galeazzo Maria Sforza (Milaan) — 3. Ludovicus Maria Sforza (Milaan) — 4—5. Hercules I d'Este (Ferrara) — 6—7. Alfonsus I d'Este (Ferrara) — 8. Joannes Bentivoglio (Genua) — 9. Ludovicus van Saluzzo — 10—12. Koningen van Napels uit het huis Aragon — 13. Hercules II d'Este (Modena) — 14. Alfonsus II d'Este (Modena) — 15. Lodewijk XII (Milaan) — 16—17. Karel V (Milaan) — 18—21. Karel V (Napels) — 22—23. Philips II (Milaan) — 24—26. Philips II (Napels) — 27—28. Karel van Gelre — 29. Anthonius van Lotharingen — 30. Frans I van Frankrijk — 31. Ferdinand van Tirol — 32—33. Frans I — 34—36. Hendrik II van Frankrijk — 37. Karel V (Vlaanderen) — 38. Philips II (Vlaanderen) — 39. Philips II (Gelre) — 40. Philips II (Holland) — 41—42. Hertogen van Saksen — 43. Christof. van Baden — 44. Johan Frederik, Keurvorst van Saksen — 45. Hendrik van Brunswijk — 46. George en Albrecht van Brandenburg — 47. Aartsbisschop van Salzburg.

---



1



2



3



4



5



6



7



8



9



10



11



12



13



14



15



16



17



18



19



20



21



22



23



24



25



26



27



28



29



30



31



32



33



34



35



36





37



38



39



40



41



42

